

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

ПРОБЛЕМ УЗРОЧНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ*

I. Можда нема ни једног питања које је у науци толико дискутовано као питање о појму узрочности. Човек се од увек трудио да пронађе узрок сваком догађају, свакој појави и да тиме објасни себи све оно што се около њега дешава. Али ово питање било је од посебне важности за кривично право, јер његово решење није ишло само за тим да задовољи испитивачеву радозналост већ и да послужи практичним циљевима. Појам кривичне одговорности заснива се на појму материјалне, узрочне одговорности, што значи да нико не може одговарати за дела другог већ само за она која је сам извршио. Зато је била прва дужност кривичног права да пронађе сигуран пут и начин помоћу кога би се у сваком конкретном случају могао утврдити степен материјалне, узрочне одговорности учиниоца извесног дела, да би му се могла одредити казна, као одговарајући степен кривичне одговорности. А пронаћи то мерило било је и остало у кривичном праву оно што се у историји звало „одрешити Гордијев Чвор.“ Тим се питањем већ деценијама баве најумније правне главе, али у пркос свима њиховим напорима још се до данас није појавило ни једно решење коме се с разлогом није одрекла практична примена. С тога данас имамо о томе управо толико теорија колико има и кривично правних писаца. Али пре но што пређемо на њихово критичко излагање неопходно је да најпре формулишемо захтеве које мора испуњавати свака теорија, која третира ово питање, да бисмо унапред знали, шта се има од сваке тражити и да бисмо имали једно сигурно мерило кога ћемо се држати при њиховом оцењивању, јер је то једини објективни пут да се утврди вредност једне научне поставке. По нашем мишљењу, свака теорија, која се бави решењем овога проблема, мора испуњавати три следећа услова:

Прво, она мора бити *објективно тачна* у том смислу што ће се заснивати на једној реалној, људском искуству доступној основи, а не на неком апстрактном или метафизичком појму који нема реалне подлоге и који би био приступачан само уском кругу стручно образованих људи. Кривично право намењено је првенствено и искључиво практичној примени а његову примену врши у данашњем друштву касациони судија и општински деловођа, универзитетски образован грађани и неуки сељаци. Зато је у практичном животу тачно само оно што је утврђено људским искуством а људско искуство у овом смислу не стварају појединци као такви, већ читаве масе.

Друго, теорија мора бити *практички изводљива*, тј. толико еластична да се под њу може подвести на брз, лак и прост начин сваки конкретни случај који се буде догодио у животу друштва и појединих чланова његових. Ово у толико пре, што од брзине, лакоће и простоте поступка у премењивању кривично-правних прописа на поједине случајеве зависи и ефикасност кривичног права, као репресивне дисциплине јер је брза помоћ двојуба помоћ.

* Полиција, 1925, бр. 19–20, стр. 742–755.

Треће, теорија мора бити *йравична* у том смислу што својом практичном применом неће вређати наше осећаје правичности. Судији се мора дати могућност да према материјалној одговорности учиниоца извесног дела може да у одреди и одговарајући степен кривичне одговорности, како би се на тај начин с једне стране задовољила повређена правда, а с друге што боље очувала слобода и интерес окривљенога лица. Јер, у противном случају кривично право не би било кривично право, већ кривично-неправо. Стога је овај трећи услов правичности за сваку кривично правну теорију *conditio sine qua non*.

Тек она теорија која буде испуњавала сва три поменута услова биће могућа за кривично право, као једну репресивну дисциплину намењену свакодневной употреби грађана и власти.

Са свега горе реченог метафизичке и адекватске теорије саме по себи отпадају из сваке комбинације због нејасноће, замршености и нереалности свога учења, те ћемо се у наредном одељку ове расправе задржати само на *йеорији једнакости свих услова* и њене две варијанте: *йеорију једнакости conditio sine qua non* и *йеорију разликовања услова йрема йрироди њихове нейосредне йоследице и времену кад су се десили* коју ћемо ми звати „*йеорија истовремености*“, јер се, као што ће се мало ниже видети, заснива на појму истовремености. Ово у толико пре, што ове три теорије представљају најозбиљније покушаје учињене у циљу решење овога доиста тешког и компликованог питања, и што све три излазе једна из друге, јер је свака од њих заснована на истој основи – појму узрока у философском смислу и у циљу да исправе грешке своје предходнице, те самим тим чине једну органску целину.

II. 1. *Теорија једнакости свих услова* заснива се, као што је горе речено, на појму узрока у философском смислу, по коме је узрок последице скуп свих услова који су својим садејством изазвали њено наступање. Но тих услова, схваћених у философском смислу има врло много, од којих су неки, као органске махне, утицај климе и др. индиферентни за кривично право, јер њега интересују само људске радње, пошто једино оне могу бити узрок последице у кривично-правном смислу. Стога ова теорија одбацује, управо занемарује све те индиферентне услове и задржава само оне који су од интереса за кривично право, па их све тако скупа сматра за узрок последице. Али како нема објективног мерила по коме би се у сваком конкретном случају могло утврдити колико је који услов допринео у произвођењу последице, то се има узети да су је произвели сви и да ју је проузроковао сваки поједини од њих. Отуда овој теорији и име: *йеорија једнакости свих услова*. Следствено свему томе, ако би један од тих услова била људска радња, онда би се она имала сматрати као узрок целе последице, без обзира на то колико је она имала удела у њеном наступању.

Остављајући на страну питање да ли је ова теорија објективно тачна и у пракси изводљива, она не може наћи примене у кривичном праву, јер не испуњава најглавнији услов, услов правичности. За свачије би осећаје била то очигледна неправичност, кад би по § 300 II. а1, Срп. К. Зак. био осуђен на смрт како онај, који је кварењем водобрана проузроковао страховиту поплаву, тако и онај, који је изручио боцу воде у надошлу воду у циљу да тим појача поплаву. А он би, по учењу ове теорије, морао бити осуђен, јер је и том незнатном количином квантитативно појачао воду и тиме испунио један услов поплаве. Па не само у том случају, већ би он био осуђен на смрт и онда, ако би се консеквентно извело учење ове теорије кад би само пљунуо у надошлу воду, јер би и самом пљувачком колико толико појачао квантитет воде и тим испунио један услов поплаве! И ако у теорији можда и тачни и логични оваки су закључци за практични живот најблаже речено комични.

2. *Теорија једнакости conditio sine qua non* разликује се од претходне у томе, што ни све услове, који су од интереса за кривично право, не сматра за узроке последице, већ само оне који испуњавају за то одређене погодбе. Наима, она их дели у две групе: *релевантне*, а то су они без којих последица не би наступила, или, ако би наступила не би онако и у оној мери као што би то био случај уз садејство дотичног услова и *ирелевантне*, а то су они без којих би последица наступила исто онако као кад би и они садејствовали на њеном произвођењу за што су пример горе наведени случаји са пљувачком и боцом. Зато се само релевантни услови имају сматрати за узрок последице, и они су по својој узрочној важности сви међу собом једнаки, јер су сви неопходни за њено произвођење. Отуда овој теорији име: *теорија једнакости conditio sine qua non*. Услед тога, ако би један од тих релевантних услова била људска радња, онда би се она имала сматрати за узрок последице у кривично-правном смислу.

С појавом ове теорије изгледало је да решен проблем узрочности у кривичном праву, па је због тога она била симпатично примљена у круговима правничког света и била постала тако рећи владајућа теорија, коју је чак био прихватио немачки царевински суд, а затим усвојио и најновији норвешки казнени законик. Али и поред све симпатије на коју је наишла она је убрзо изазвала против себе јаку опозицију, јер се њено учење није могло у пракси доследно извести, а да се тиме у знатној мери не повреди осећаји правичности. Примара има за то безбројно много, особито кад су у питању тз. кривична дела квалифицирана последицом. Тако нема ни једног судије у просвећеним земљама који би мирне савести могао потписати пресуду којом се кажњава смрћу или вечитом робијом маћеха, која је послала свога пасторка у шуму да бере јагода у жељи да тамо погине од грома, кад би пасторак доиста тамо од поменуте непогоде погинуо. А она би морала бити осуђена по учењу ове теорије, јер је својом радњом – слањем у шуму, испунила један релевантан услов за пасторкову смрт, пошто он не би погинуо да није био у шуми, а у шуми не би био да га тамо није послала маћеха. Исто тако нема ни једног судије, који би осудио лице А за убиство лица Б које се догодило на тај начин, што је А ударио руком по носу Б и овоме тако нагло појурила крв на нос да је није могао зауставити, већ је био принуђен да оде у оближњу болницу ради превоја, где буде зардржан неколико дана. Али у том времену, док се бавио у болници, Б се зарази неком инфекциозном болешћу од које и умре. Међутим по учењу ове теорије А би морао одговарати за убиство лица Б, јер је својом радњом испунио један релевантан услов за његову смрт, пошто Б не би умро да се није заразио, а не би се заразио да није био у болници, а у болници опет не би био да га А није повредио. Због свега тога овој теорији нема и не може бити места у кривичном праву, јер би својом применом у највећој мери вређала наше осећаје правичности, пошто би и тако наивни, безазлени удари повлачили доживотни губитак слободе или одводили на губилиште.

3. *Теорија истовремености* почива на појму узрока у философском смислу, јер држи да су сви услови потребни за провођење последице, али их све не сматра за узроке у кривично-правном смислу. С обзиром на њихову непосредну последицу она их дели у две групе: *нејосредне*, тј. оне који су непосредно произвели последицу, као што су у наведеним примерима дејства грома и заразе, и *јосредне*, који су својим садејством допринели наступању последице, али је они нису непосредно произвели, као што су у горњим случајима слање пасторка у шуму и повреда лица Б. Зато први имају за своју непосредну последицу пасторкову смрт, односно смрт лица Б јер су је они стварно и произвели, а други само један од узрочних односа, и то маћехина радња узрочни однос између слања пасторка у шуму и његовог одласка тамо, јер да га она није послала он не би ни био у шуми, а радња лица А узрочни однос између повреда Б и његовог одласка у болницу јер да га А није повредио Б и не би у болницу ни ишао.

Из тога логички излази да узроци последице могу бити само они услови, који су је фактички произвели, и то су сви непосредни услови. Следствено томе маћеха и лице А неће одговарати за дела убиства у горњим случајима, јер њихове радње нису биле непосредни узроци смрти, већ само посредни услови и ништа више. А основно је начело кривичног права да нико не одговара за дела другог, већ само за оно што је сам учинио. Али насупрот томе, у пракси се дешавају и такви случаји где се и посредни услови морају сматрати за узроке у кривично-правном смислу, јер би се у противном бунило наше осећање правичности. Тако ником не би ни на ум пало да каже да А није убио Б ако би га бацио у ватру и овај изгорео. Међутим у овом случају, као год и у претходном радња лица А има за своју непосредну последицу узрочни однос између бацања у ватру и дејства ватре, јер да А није бацио Б у ватру овај не би изгорео. Према томе, непосредни узрок смрти у овом случају је дејство ватре, као што је у претходном било дејство заразе, а радње лица А биле су у оба случаја само посредни услови последице и ништа више. Па и поред све те истоветности А, као што смо видели, неће одговарати у првом случају, али у овом другом хоће. Зато се само по себи намеће питање: има ли објективног критеријума по коме би се у сваком конкретном случају могло знати кад ће се један посредан услов сматрати за узрок, а кад неће? На то питање ова теорија даје следећи одговор. Објективна разлика између првог и другог случаја састоји се у томе, што се посредни услов-бацање у ватру десио *истовремено* са конкретним дејством ватре, као непосредним узроком док се повреда лица Б и његова зараза нису десиле истовремено, јер је Б прво требао да буде повређен по носу, затим да оде у болницу, па да се тамо зарази и од заразе умре. Следствено томе, узроци последице су сви непосредни услови, а од посредних само они који су се десили истовремено са конкретним дејством онога услова који је последицу стварно проузроковао.

И ако духовито и оштроумно конструисана ова се теорија не може усвојити, јер је и нетачна и неправилна. Нетачна је јер се заснива на нетачној поставци да су две радње, две појаве, које долазе једна за другом, истовремене. Бацање у ватру и дејство ватре не долазе симултано, већ сукцесивно, пошто је потребно прво да А баца Б ка ватри, затим да Б падне у ватру, па тек онда да ватра отпочне своје дејство. Зато између бацања, падања и дејства мора протећи ма и најмање време. Ово у толико пре ако је бацање учињено са извесне висине или даљине, и ако жртва није непосредно пала у ватру, већ се доцније сама претурила у исту услед несвесног стања створеног падом.

Али овој нашој примедби имало би места само онда ако би се појам истовремености схватио као најнепосреднији логички закључак здравог разума. Међутим појам истовремености може се схватити још на два начина. Прво, што ће се узети да се радња лица А не свршава самим актом одбацивања Б од себе, већ да се она продужава и даље све дотле докле се жртва креће под њеним дејством, т.ј. док не падне у ватру. У том случају доиста постоји истовременост између бацања и конкретног дејства ватре. Да, пак, ова теорија схвата истовременост на овај начин види се из једног другог примера који она у своју корист наводи, а чија се истовременост може објаснити једино овим путем. Ето тога примера. Лице А пошаље лице Б, чију смрт жели, преко реке Х да му донесе неку ствар али га упути да пређе преко моста који је био склон паду и коме је требало мало појачати тежину па да се сруши. И доиста кад Б наиђе на мост овај се сруши и Б погине. Слање преко реке, као посредан услов смрти, и ломљење моста, као непосредан узрок последице, истовремени су само тако, ако се призна да се радња лица А продужава све дотле док Б не пређе реку, узме дотичну ствар и донесе је лицу А. Но ако се истовременост схвати у том смислу, онда се то дејство мора признати и маћехиној радњи у горе наведеном примеру, јер се пасторак непрестано креће

под њеним дејством све дотле докле се из шуме не врати и не донесе јој јагоде. Из тога би даље изашло да је слање у шуму истовремено са конкретним дејством грома, и да је маћеха убица свога пасторка. А од таквог закључка ова теорија бежи као ђаво од крста. Друго, две су појаве истовремене само онда кад се истовремено десе, већ и онда кад извесно време истовремено постоје, без обзира на то кад је која настала. У том случају постојала би истовременост између бацања у ватру и конкретног дејства ватре, јер кад је бацање настало ватра је већ постојала. Али те истовремености не би било код другог случаја, јер слање преко реке, као посредан услов, и ломљење моста, као непосредан узрок последице, нису ни тренутка постојали истовремено. Кад је А послао Б од себе и тиме прекинуо сваку физичку везу са њим, други услов – ломљење моста тада није ни постојао, пошто је Б требао прво да дође до моста, да наступи на њега и да му поквари равнотежу па тек онда да се мост почне ломити, т.ј. да настане други услов. Зато, ако би се стало на ово гледиште А не би одговарао за погибију лица Б, а то би било неправилно, јер му је он стварно главе дошао.

Према свему томе, ова се теорија не може одржати па ма како се појам истовремености схватио, јер је у првом случају нетачна, о чему је било речи, а у друга два случаја је неправична, о чему ћемо сад да говоримо.

Неправичност ове теорије огледа се у томе што би својом применом давала маха најокорелијим злочинцима да избегну заслужену казну. Најбољи нам пример за то даје сам маћехин случај, који ова теорија наводи у своју корист. Наиме, видели смо да маћеха неће одговарати за смрт свога пасторка ако би га послала у шуму у жељи да тамо погине од грома, кад би овај доиста од те непогоде и погинуо, јер њена радња, као један посредан услов пасторкове смрти, није истовремена са конкретним дејством грома као непосредног узрока последице, те се због тога и не може сматрати као узрок у кривично-правном смислу. Узмимо сад тај исти пример с том разликом само, што ће у овом случају маћеха послати пасторка у шуму не да погине од грома, већ од разбојника, за које зна да ће доцније наићи на оно место где је послала пасторка да бере јагоде, и претпоставимо да су разбојници туда наишли, ухватили пасторка и убили. И у овом случају као и у претходном радња маћехина је само један посредан услов пасторкове смрти који није истовремен са нападом разбојника као непосредним узроком последице. Зато би се маћеха имала ослободити сваке одговорности и у овом случају, као год и у претходном, јер између њих нема апсолутно никакве разлике у погледу захтева који се траже по овој теорији. У оба случаја маћеха је послала пасторка у исту шуму и оба му пута желела погибију; у оба случаја у време слања није било у шуми ни грома ни разбојника, јер су и разбојници наишли кроз шуму и гром ударио у њу тек пошто је пасторак тамо био дошао; и најзад гром би ударио у шуму и разбојници би прошли кроз њу и кад пасторак у опште тамо не би ни био. Према свему томе маћеха не би одговарала за погибију свога пасторка ни у овом другом случају. Међутим ми смо сложни са тим да се маћеха ослободи сваке одговорности у првом случају, јер се дело догодило пуким случајем, а случај шкоди кога погоди али нисмо и не можемо бити сложни са тим да се маћеха ослободи одговорности и у овом другом случају, јер то не би значило ни више ни мање но јатаковити злочинцима.

Но можда ће се рећи да је наведени пример изузетак, а изузеци не чине правило, већ га потврђују. Али није тако. У практичном животу има много случаја у којима би и најсигурнији злочинци избегли заслужену казну само ако би се доследно извело учење ове теорије. Узмимо опет маћехин случај. Пасторак је отишао у шуму, сусрео се с разбојницима, али има је побегао. Несрећним случајем за време бежања избије око и због тога оптужи суду маћеху. Али суд на основу ове теорије и са горе изнесених разлога ослободи маћеху.

Приликом саопштења пресуде маћеха весело узвикне: „живео суд“, а пасторак: „доле суд! доле разбојнички јатаци“! Оваква одлука суда још више појача пасторкову мржњу према маћехи, и он се реши да је сам казни тиме што ће јој избити оба ока. У ту сврху *украде* из оближњег каменог мајдана извесну количину барута, замота га у парче старих новина и са осталим изгужваним хартијама метне га у пећ од себе своје маћехе у жељи да, кад ова подложи ватру, барут експлодира и истера јој очи. Али пре но што ће маћеха подложити пећ, дође служавка и извуче из пећи сву хартију, а са њом и барут, и *однесе је у ћерионицу* да потпали ватру, јер се спремила да пере рубље, па је желела да припреми пећ тамо, како би сутра упалила жигицу и ватра би била готова. *Сушра дан* маћеха порани да помогне служавци и да види да не направи какву штету, потпали ватру, и онако чућећи причека пред вратима од пећи да види хоће ли се и дрва упалити. Одједном барут експлодира, развали врата од пећи, истера из ње и дрва и пепео, а све то сручи маћехи у лице, тако да јој избије оба ока и толико је унакази да је изгледала као право чудовиште. Сад маћеха оптужи пасторка суду. На главном претресу пасторков бранилац изјави да је његов клијент испунио својом радњом само један посредан услов последице тиме што је метнуо барут у пећ од маћехине собе а непосредни узрок последице је дејство барута, који је експлодирао услед додира са ватром, коју је потпалила повређена маћеха. Намештање барута у пећ од маћехине собе и његова експлозија у перионици нису истовремени, јер је пасторак оставио барут пре 18 часова и тиме прекинуо са њим сваку физичку везу, а интелектуална веза (између барута и пасторка) није ни постојала, прво с тога, што је барут био крађена ствар и друго што га је служавка пре експлозије пренела на *групо место* – у перионицу и тим прекинула сваку везу између њега и његова доносиоца. Зато је молио суд да ослободи његовог клијента сваке одговорности по овом оптужењу. Суд усвајајући ове разлоге браниоачеве ослободи пасторка. При читању пресуде сад пасторак весело узвикне: „живела правда! живео суд!“ а маћеха бризне у плач вичући што је глас даје: „доле суд! доле разбојници!“ псујући при том судијама све најмилије и најдраже почев од земље па до неба.

Као што се из ова два случаја види пресудом су били задовољни само кривци и нико други, јер их је суд у оба случаја ослободио сваке одговорности. А ослободити одговорност једног оваквог кривца не би значило ни мање ни више но потпуно дисквалификовати појам права и правичности. Све то пак доказује да је *теорија истовремености* немогућа у кривичном праву. Ово у толико пре што оваки случаји нису ретки, већ напротив врло чести, као нпр. намештање на горе описани начин бомби, динамита и др. под железничке пруге, магацине и друге јавне зграде.

III. Према свему горе реченом јасно се види да ни једна од поменутих теорија није кадра да задовољи потребе кривичног права. А то нам даје најбољи доказ да се ово питање може решити само тако, ако се за полазну тачку узме кривично право као такво, и за њега конструише посебна, од философских доктрина независна теорија о појму узрочности, јер се једино тим путем може доћи до стварног резултата. Тачност те поставке најбоље потврђује сам тај факат што смо ми у свима наведеним случајима утврђивали одговорност учиниоца кривичног дела не по основи философског појма о узроку, већ по основи нечега сасвим другог. А шта је то друго, то је оно што треба пронаћи. Стога се у решавању овога питања мора поћи сасвим другим путем од онога којим се досад ишло. Тај други пут је одређен и јасан: треба испитати и утврдити на појединим али сваковрсним случајима, који се могу у практичном животу појавити, на основу чега ми заснивамо појам узрочности кад у два истоветна случаја, као у примерима кад маћеха пошаље пасторка у шуму да од грома погине или да га разбојници убију, доносимо две дијаметрално супротне одлуке, јер у првом случају ослобођавамо маћеху

сваке одговорности, а у другом је чинимо одговорном за погибију њеног пасторка? Тек кад будемо пронашли базу тога критеријума моћи ћемо казати на чему се заснива појам узрочности у кривично-правном смислу, а кад то будемо постигли онда ћемо га лако и дефинисати. Предмет идућег одељка ове расправе биће посвећен том истраживању.

IV. Ако би се иоле мало већа пажња поклонила претресању горе наведених случаја могло се без по муке уочити да се појам узрочности у кривичном праву заснива на појму *подобности средстава* за произвођење последице. Наиме, да би се изазвало наступање жељене последице потребно је да се предузме извесна радња и да се за то употребе нужна средства, па било да се та средства налазе у самој радњи било у каквом посебном предмету. Али за појам подобности средства није довољно да је оно подобно само по мишљењу учиниоца дела који се њим служи, већ то треба да буде и по мишљењу објективног посматрача. Тако у случајима кад А убије из пушке Б, или кад му ножем прободе срце, или кад на њега натутка псето и оно га уједе, или кад га пошаље у шуму куда зна да ће разбојници наићи и ови га тамо убију, или кад га баци у ватру и он изгори, или кад га угуши каквим отровним гасом, или кад га изложи душевним мукама и психичким тортурама и овај од тога умре, или кад га пошаље преко моста који је склон паду, тако да кад овај на мост наступи стропошта се заједно са њиме и погине итд. А ће бити одговоран у свима наведеним случајевима без обзира на то што је његова радња негде непосредни узрок смрти, а негде само један од посредних услова и ништа више. Он ће одговарати због тога што су средства: пушка, нож, псето, хајдуци, ватра, отровни гас, психичке тортуре и паду склони мост, којима се служио за произвођење жељене последице, подобна не само по његовом мишљењу, већ и по мишљењу објективног посматрача. Зато се и његове радње имају сматрати као узрок наступеле последице. Међутим кад маћеха пошаље пасторка у шуму у жељи да тамо погине од грома или од дрвета и грана које би евентуално оборила олуја, или кад би га проклела да избије очи, да сломије ногу или руку и т. д. и кад би се доиста пасторку десила једна од тих несрећа, маћеха ипак неће одговарати ни у једном од наведених случаја, јер средства: падање грома, олуја, проклињање и т. д., којима се послужила за остварење жељене последице, била су подобна само по њеном мишљењу, али не и по мишљењу објективног посматрача, пошто су она ван домашња обичне људске моћи, те њихово дејство човек може само да жели, али не и да се њима служи. Маћеха ће за своја дела одговарати пред Богом, као највишем судијом који тражи рачуна и за кобне жеље и пакосне мисли, али не и пред кривичним закоником, који кажњава само за недопуштена дела, а не и за зле мисли или кобне жеље. Исто тако у горе наведеном примеру. А неће одговарати за смрт лица Б које је умрло у болници од заразе, јер се А заразом није ни служио као средством, већ је ова случајно дошла и Б уморила, а случај шкоди кога згоди. У овом случају А ће одговарати и по позитивном праву само за телесну повреду квалифицирану последицом, али никако и за наступелу смрт лица Б.

Као год што се извесна последица може произвести чињењем исто се тако њено наступање може изазвати и другим обликом људске радње – *нечињењем*. Мајка може лишити живота своје новорођенче или тиме што ће га угушити (чињењем), или тиме што ће пропустити да му веже пупчану врпцу (нечињењем). Исто тако железнички скретничар може изазвати судар возова било пропуштањем да намести скретницу, (нечињењем), би да ову погрешно намести (чињењем). Према томе и *нечињење* је подобно не само по мишљењу учиниоца дела, већ и по мишљењу објективног посматрача, да послужи као средство за остварење жељене последице. Зато ће у наведеним случајевима мајка, односно скретничар, повући кривично-правне последице за своје недопуштене радње.

Али све што је досада речено односи се на појам узрока код *свршене* дела. Међутим кривично право познаје још два облика људске радње, који за собом повлаче кривичну одговорност, а то су: *саучешће*, (помагање и подстрекивање) и *покушај*. Само етимолошко значење речи: *помагање* и *поподстрекивање* јасно казује да се неко може помоћи и подстрекнути једино објективно подобним средствима. То исто вреди и за покушај, који се објективно јавља као довођење у опасност извесног правног добра, јер се опасност може произвести само објективно подобним средствима – радњама или предметима. Зато нећемо ни наводити примере ради доказивања тачности горње поставке, јер је то очигледна истина, о очевидне истине не требају доказа.

Према свему томе, *узроци последице у кривично правном смислу су сви њени услови, који су објективно узети (тј. од стране незаинтересоване посматрача) били подобни да у време извршења дела послуже учиниоцу као средство за остварење жељене последице.*

V. Као што се из горе реченог види ова се наша теорија заснива на конкретним случајевима који могу бити предмет расправе позитивног законодавства. Зато она испуњава сва три тражена услова, јер је и правична, и објективно тачна, и у пракси изводљива. Правична је, јер својом практичном применом не вређа наше осећаје правичности. Она пружа судији могућност да тако рећи математички утврди степен узрочне везе између учиниоачеве радње и проузроковане последице, и да према том степену узрочне одговорности одреди извршиоцу дела и одговарајући степен кривичне одговорности, а то и јесте крајњи циљ кривичног права схваћеног у данашњем смислу те речи. Објективно је тачна јер се заснива на објективно тачној основи – појму подобности средства, пошто се данас из искуства зна и може се искуством – научним огледом – одмах утврдити која су све средства подобна да у конкретном случају послуже учиниоцу да оствари жељени циљ, а која нису.

Најзад, практично је изводљива, јер је толико еластична да нема ни једног конкретног случаја, који се не би на брз, прост и лак начин под њу могао подвести, зашто су најбољи доказ маса горе наведених примера.

Осим тих особина, ова наша теорија има још једну добру страну, коју нема ни једна друга теорија ове врсте, а то је њена ваздашња практична примена. Она је од вајкада важила а и данас важи као једина теорија која се у судству и практичном животу употребљава. Стога се може с правом рећи да је њу засновало искуство, а њену практичну примену освештало време, па је као такву мора усвојити и кривично-правна наука, јер су време и искуство мати свих наука!